

JEAN-JACQUES ROUSSEAU'DA ÖZGÜRLÜK VE DEVLET ANLAYIŞI ¹

Freedom And State Understanding Of Jean-Jacques Rousseau

Mücahit KARAHARMAN ²

Reference: Karaharman, M. (2020). "Jean-Jacques Rousseau'da Özgürlük Ve Devlet Anlayışı", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, Vol:6, Issue:24; pp:875-884

ÖZET

Dünya üzerinde geçmişten günümüze eşitsizlik ve adaletsizlik içinde yaşayan insanların özgürlüklerine nasıl kavuşacakları birçok felsefe düşünürü tarafından incelenmiştir. Jean Jacques Rousseau'da bu düşünürlerin başında gelmektedir. Aydınlanma düşünürleri arasında büyük bir yeri olan Rousseau, devrim öncesi mutlak monarşi ile yönetilen ve kral karşıtı fikir beyan etmenin ciddi sonuçlar doğurduğu Fransa'da, toplum sözleşmesi olarak adlandırılan kralın değil de bireylerin kendi kendini yönetmesini esas alan bir kuram ortaya atmıştır. Rousseau, insanların nasıl özgür olacağını, alacağı eğitimleri ve modern hayata geçmiş olmanın insanlar üzerinde ne gibi etkileri olduğunu, kendi felsefesinde sıklıkla bahsetmiştir. Bu çalışmada genel olarak Rousseau'nun neden toplum sözleşmesine gerek duyduğunu, Rousseau'ya göre mülkiyet kavramının ortaya çıkmış olmasının insanlar için ne tür sonuçlar doğurduğunu, insan nasıl eğitilmeli, doğa durumundan modern hayata geçen insanda ne gibi değişimler oldu, gibi sorulara verdiği cevaplar ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Jean Jacques Rousseau, Toplum sözleşmesi, Mülkiyet, Genel irade, Aydınlanma dönemi

ABSTRACT

How people living in the world with inequality and injustice from past to present can achieve their freedom has been studied by many philosophical thinkers. Jean Jacques Rousseau is one of these thinkers. Rousseau, in France, which was ruled by the pre-revolutionary absolute monarchy and was seriously born by the anti-king idea, put forward a theory based on the self-government of individuals, not the king, shared as a social contract. Rousseau talked about how people can live freely, the education they will receive, and the effects of transition to modern life on people in his philosophy. This will generally address questions such as why Rousseau needed a social contract, what kind of consequences his property would have for the emergence of his property, how man should be educated, what kind of changes in the state of nature in modern man.

Key words: Jean Jacques Rousseau, Community contract, Property, General will, Enlightenment period

1. GİRİŞ

Bu çalışma, aydınlanma dönemine damgasını vurmuş düşünür Jean-Jacques Rousseau'yu tanımak amacıyla yapılmıştır. Rousseau gerek doğduğu dönemin şartları, gerekse ailesinden ötürü yaşadığı çile dolu hayatı ile dikkatleri üzerinde toplamıştır. Fransız aydınlanmasına da fikirleri öncülük etmiştir. Çocuk yaşta ailesinden kopan ve hayatı boyunca dramatik bir yaşam süren Rousseau dönemin katı şartlarına rağmen orijinal fikirler sunmuş ve günümüzde dahi hala okunmaktadır. Çeşitli kovuşturmalar, cezalar ve baskılara rağmen Rousseau, hiçbir zaman düşüncelerinden taviz vermemiş ve kendinden sonraki düşünürlere de ilham kaynağı olmuştur.

Rousseau insanların doğa durumunda daha özgür ve eşit olduklarını dile getirmiştir. Ona göre uygarlaşan toplumlar özgürlük ve eşitliklerini yitirmektedir. Rousseau için özgürlük ve eşitlik çok önemli iki kavramdır, nitekim kendi hayatına da bakarsak özgürlüğü için yaşadığını anlamak mümkündür. Rousseau doğa durumunda insanların kendi kendilerine yettiklerini ve savaştan yaşamalarını sürdürdüğünü söylemektedir. Bu doğa durumunun bozulması ise beraberinde savaşları ve eşitsizlikleri getirmiştir. Doğal insan sadece yaşamını sürdüreceği şekilde yiyip içmekte ve mutlu bir şekilde yaşamaktadır, fakat mülkiyet kavramının ortaya çıkması ile birlikte bu doğal durum bozulmuş ve insanlar arasındaki eşitlik durumu yerini savaşa, eşitsizliğe bırakmıştır. Rousseau uygar topluma geçilmesiyle beraber insanların artık doğa durumundaki gibi yalnız olmadığı durumda ortaya toplum sözleşmesini atmıştır. Toplum sözleşmesi bireylerin tek tek bütün haklarını

¹Bu çalışma, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda Dr. Öğr. Üyesi Vasfiye Çelik danışmanlığında Mücahit Karaharman tarafından yürütülen "Özgürlük ve Toplum İlişkisi Bağlamında Modern Dönem Siyasal Düşüncesinin Gelişimi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü ABD Yüksek Lisans Öğrencisi Kırıkkale / Türkiye

toplumun tümüne devretmesi anlamına gelmektedir. Toplum sözleşmesiyle beraber bireyler daha özgür hale gelir çünkü birey kendi haklarını da topluma devrettiği için toplum adına yaptığı iyilik kendine yaptığı iyiliktir. Rousseau bu düşüncelerini eğitim anlayışına da yansıtmıştır. Emile adlı eserinde bireyin eğitimi, çocukluktan başlatarak evlilik hayatına kadar sürdürmüştür. Emile’de Rousseau, özgürlük anlayışını, eşitlik anlayışını ve din anlayışını eğitimle beraber aktarmaktadır. Rousseau, toplum sözleşmesiyle beraber genel iradeye de vurgu yapar, ona göre bireylerin şahsi değil, toplumun tümünün haklarına uyulması gerekmektedir. Devleti toplum oluşturur, egemen güç asla devrilemez ve yanılmaz.

2. JEAN-JACQUES ROUSSEAU VE FELSEFESİ

J.J. Rousseau, 28 Haziran 1712 yılında İsviçre’nin Cenevre kentinde dünyaya gelmiştir. Annesi, Rousseau’nun doğumu esnasında hayata gözlerini yummuştur. Rousseau’nun babası’da onu bir papaza bırakıp, terk edip gitmiştir. İsveç’li filozofun hayatı acılar ve maceralarla dolu geçmiştir, bunun yanı sıra Rousseau iyi bir eğitim de almadan büyümüştür. Gelişimini kendi kendine sağlamıştır. Babası Rousseau’yu papazın yanına bıraktıktan sonra, Rousseau iki yıl boyunca bu papazla yaşamıştır. Rousseau bundan sonraki iki yıl içinde debir oymacının yanında çıraklık yapmıştır, fakat Rousseau çıraklığı eziyet görme gerekçesiyle bırakmıştır. Rousseau için artık 10 yılı aşkın bir boşluk dönemi başlamıştır. Çeşitli işlere girmiş ayrılmış ve fazlasıyla yoksulluk çekmiştir. Eğitimlik ve sekreterlik dışında müzik öğretmenliği de yapmıştır. (Ağır, 2017; 10).

Rousseau 1728 yılında Cenevre’den ayrılarak Torino’ya yerleşmiştir. Rousseau Torino’da Protestanlık mezhebinden ayrılarak Katolik mezhebine geçmiştir. Burada Müzik eğitimi alan Rousseau otuzlu yaşlarında Paris’e yerleşmiştir. Müzikte alanında yeni bir nota sistemi keşfetmiştir. Rousseau geçmişte yaptığı işlerde olduğu gibi müzik alanında da başarılı olamamıştır fakat Paris’te kalabalık bir çevre edinmiştir. Zira Rousseau bu dönemde Voltaire ve Diderot ile dost olmuştur. 1749 tarihinde Dijon Akademisinin de gerçekleştirilen bilim ve sanattaki ilerlemenin ahlakı bozup bozmadığı ile alakalı düzenlenen bir yarışmaya katılıp “Bilim ve Sanat Üzerine İnceleme” isimli eseriyle birinci olmuştur. Rousseau burada, bilim ve sanattaki gelişmenin ahlakı bozduğunu söylemiştir. Rousseau’ya göre, bilim ve sanattaki ilerlemeler, uygarlık düşüncesindeki insanları doğallıklarından uzaklaştırmıştır. (Yıldız Konak, 2015; 101).

Rousseau bu tarihlerde çok başarılı ve zamanın Fransa’sını ele alan çalışmalar ortaya koymuş bir düşünürdür. Rousseau, 1754 tarihinde Cenevre’ye seyahate çıkmıştır. Protestanlıktan Katolik mezhebine geçen Rousseau, yeniden mezhep değiştirip Protestan olmuştur. Rousseau ülkenin ve dönemin zorluk içindeki zamanlarda dahi dini bir arayış vedüşüncelerden kopmamıştır. (Çavuşoğlu, 2013; 7).

Rousseau 1756 yılında Paris’ten ayrılarak Montmorency kentine yerleşmiştir. 1762 yılında, aynı zamanda Fransız devriminin de hazırlayıcısı olan temel eseri “Toplum Sözleşmesini” yazmıştır. Rousseau 1764’te yazdığı “Dağdan Yazılmış Mektuplar” eserinde Cenevre’yi zora dayanılarak yönetilen bir yer olarak nitelendirmiştir. (Rousseau, 2002; 8)

Bu durumdan sonra İsviçre hükümeti Rousseau’nun peşini bırakmamıştır. Daha sonra Rousseau, David Hume’unkendisini davet etmesiyle İngiltere’ye gitmiştir. Fakatkişiliği ve mizacı nedeniyle geçmişteki dostlarıyla olduğu gibi Hume ile de arası bozulmuş ve yine Fransa’ya dönmüştür. Burada bir süre gizli bir şekilde yaşamını devam ettirdikten sonra bu sıkıntılı, macera dolu ve huzursuz hayatı 1778 yılında Ermenonville’desona ermiştir. (Çavuşoğlu, 2013; 21).

2.1. Jean-Jacques Rousseau’ya Göre Din

Rousseau’ya göre üç tür din vardır. Birincisi, en ulu Tanrı, örf-adet ve sonsuz ahlak yükümlülükleri ile sınırlıdır. İkincisi, bir ülkeye göre düzenlenmiş ve ona kendi Tanrılarını verir. Sonuncusu ise, siyasetten ayrı bir sistemin olduğu papazın dinidir. Jean-Jacques Rousseau tüm bunlara karşı çıkar. Birincisinde dinin, vatandaşları dünyevi rahata ve bunlarla beraber kendi yurttaşlarının güvenlik ve

rahatına tepkisiz bıraktığını söyler. İkincisinde, insanoğlunu zorba ve dışlayıcı kıldığını söylemiştir. Sonuncusunda ise, egemenlik ile iktidarı ayırdığını ve devleti böldüğünü söylemektedir.

Jean-JacquesRousseau'nun fikirlerine göre, inanmak için hiçbir dinin yol göstericiliğine ihtiyaç yoktur. Doğada ki büyük ahenk,uyum manzarası kendiliğinden bize yol gösterir der. Vicdanımızın, duygularımızın yol göstermesi yeterlidir demiştir. Bu görüşü dönemindekiler tarafından şiddetle tartışılmıştır, itirazlarda bulunulmuştur. Rousseau'nun gittiği her ülke ve kentten kovulmasına neden olmuştur. Çünkü Rousseau ne din adamlarınınistediği kadar dinci görünüyordu, ne de bilim insanlarınınistediği kadar dinsizdi. Emile ve eğitim üzerine isimli eserininilk bölümünde de dediği gibi bütün her şey, tanrının elinden çıktığında iyidir, İnsanoğlunun hâkimiyetinde bozulmuştur. Sözleri ile yaratıcıdan bahsetmiştir. Ayrıca din özgürlüğünü kabul etmişve bütün inançlara saygı göstermiştir. (Çavuşoğlu, 2013; 83-84).

2.2. Jean-Jacques Rousseau'ya Göre Eğitim

Rousseau'ya göre eğitim insanların gelişmesini sağlar. Yeni doğan bir çocuğun gelişebilmesi, belli kültürel ve toplumsal bir alanda hayatını devam ettirebilmesi için eğitimi şart koşmuştur. Rousseau, insanların üç çeşit eğitimle yetiştiklerini söylemiştir. Bu eğitimler insanlara; doğadan, eşyadan ya da diğer insanlardan gelir demiştir. Kabiliyetlerimizin ve vücudumuzun gelişimi doğanın gelişimidir. Bu eğitimin öğretilerek kullanılması ise insanların eğitimidir. Son olarak, kendi tecrübelerimizden kazandığımız ise eşyaların eğitimidir demiştir. Rousseau, bu eğitimlerden doğa eğitimi kesinlikle bize bağlı değildir, eşyaların eğitimi kısmen bağlıdır, fakat insanların eğitimi alimi olduğumuz bir eğitimidir demiştir.

Rousseau'ya göre eğitimde istediğimiz noktaya ulaşabilmek için bu üç eğitimi birleştirmek zorundayız, çünkü sadece o zaman hedefimize ulaşabiliriz. O halde doğa eğitimi, insan ve eşya eğitimine yön vermelidir demiştir. Rousseau'ya göre doğa eğitimi; insan ve eşya eğitiminin doğa eğitimine göre uydurulup bir kılıfa sokulmasıdır. (Maboçoğlu, 1990; 17).

Rousseau'ya göre eğitimde yönlendirme yanlış bir şeydir. Kendi tabiriyle: “Bir bitkinin doğal bir büyüme evresi vardır. Fakat kendi isteğiniz doğrultusunda ona şekil vermeye kalkarsanız, bir süreistediğiniz şekilde uzar, özgür bıraktığınızda ise yeniden doğal şekline döner” demiştir. Rousseau doğal durumundançıkan insanın tekrar doğallığını eğitimle kazanabileceğini savunur. Rousseau'nun Emile adlı eserinde doğallık durumuna sürekli rastlarız. Rousseau'ya göre insan doğası gereği iyidir ve mutlu doğar fakat bulunduğu toplum ve edindiğibilgiler onu mutsuz eder demiştir. Ona göre doğa durumu insanlar için en elverişli ve barışçıl durumdur. Bu nedenle Emile kitabında da belirttiği gibi çocuğu ilk başta doğanınegitimine bırakmak gerekir. Rousseau'ya göre doğanın ilk eylemleri daima doğrudur, bu nedenle çocuğun erken dönemlerde doğru eğitim almasının en temel yolu doğadır. (Burkaz, 2014; 106).

Rousseau'nun eğitim düşüncesine baktığımızda yaratıcılığın özünelyönelik, gözle görülür bir felsefe olduğunu anlarız. İlk başta çocuğun kendi orijinalini anlamaya ve kendi doğasını keşfetmeye çalışmıştır. Rousseau'nun felsefesinde yaratıcılık, doğrudan çocuğunkendinden, çocuğun içinden gelmektedir. (Öktem, 2014; 19).

2.3.Emile veya Eğitim Üzerine

Emile, Rousseau'nun evlat edip tam anlamıyla doğayla iç içe yetiştirmeye çalıştığı hayali bir çocuktur. Rousseau Emile isimli eserinde ideal toplum için uygun olan gençlerin eğitiminin nasıl olması gerektiğini açıklamıştır

Rousseau'ya göre, uygarlık ve modernleşmeyle doğal durumunukaybetmiş bir toplumdan, çocuk soyutlanmalı ve iyi bir insan olmak için düzenlenmiş eğitim düşüncesiyle yetiştirilmelidir. Nitekim Emile toplumdan soyutlanmış doğal bir çocuktur. Bu eğitimin amacı insanda merak ve ilgi uyandırıp onu akılsal çıkarımlar yapmaya yönlendirip, yapaylıktan uzak tutup tecrübe ederek öğrenmeyi sağlamaktır. (Kolay, 2015; 28).

Emile eserinde sadece çocuk eğitimi değil, ebeveynlerin, öğretmenlerin ve eğitim kurumlarının çocuklara karşı olan sorumlulukları anlatılmıştır. Rousseau yaşadığı siyasi, dini ve sosyal kurumları çekinmeden eleştirmiş ve yapay olan eğitime her fırsatta karşı çıkmıştır.(Öktem, 2014; 30-31).

Bu kitap, beş bölümden oluşmaktadır. İlk dört bölüm sırasıyla, bebeklik dönemi, çocukluk dönemi, ergenlik dönemi ve gençlik bölümünden oluşmaktadır. Beşinci bölümde eşi olacak kadının da eğitiminden bahsetmiştir. Hayali bir öğrenci olan Emile aracılığıyla bir çocuğun eğitimin nasıl olması ve nasıl yetiştirilmesi gerektiği anlatılmıştır. Çocukların eğitimleri belli dönemler aracılığıyla belirlenir. Her dönem kendine özgü öğretimine sahiptir. Gelişim evreleri önceden de bilinen bir şeydi fakat onu önemli kılan Jean-Jacques Rousseau olmuştur. Çocuğun doğumdan başlayıp beş yaşına dek süren ilk aşamanın hayvan aşaması olduğunu söylemiştir. Dahasonra öz bilinci ortaya çıkacaktır. Çocuk on iki yaşına geldiğinde, aniden kendi bilincinin farkına varacaktır. Ussal öğretim başlar ve onunla beraber, büyükdüşünceler ortaya çıkar. Ancak çocuk hala,doğru ahlaki yaşamdan soyutlanmıştır. Sonraki aşamaya ergenlik ile gidilir. Cinselliğin ortaya çıkmasıyla sosyal hayat aktif olmaya başlar.

Gelişimler birbirinden bağımsız olarak ilerler, bir aşama diğer bir aşama için araç olarak kullanılmamalıdır. Her biri kendine özgü bir bütün ve kendi içinde bir sondur. Her dönemin kendine özel ihtiyaçları vardır ve bu aşama iyi bir yaşam için en uygun ve en güzel alışkanlıkları, tecrübeleri şekillendirir. (Işık, 2013; 64).

3. JEAN-JACQUES ROUSSEAU'DA ÖZGÜRLÜK VE DEVLET ANLAYIŞI

Aydınlanmanın en önemli düşünürleri içinde kendine özgün bir statüye sahip olan Rousseau, insan-toplum-doğa ilişkilerini yerleştirmeye çalışmıştır. İnsanı doğal durumu içinde toplumsal ve politik olgulardan ayırarak en sade haliyle anlatmıştır. Toplum olma aşamasını dönemlere ayıran Rousseau, insanın siyasi otoriteyle olan münasebetine dair birçok sorunu kavramlara dökmüştür. Rousseau siyaset felsefesini; Özgürlük, toplumsalsözleşme, egemenlik ve genel irade gibi kavramlara dayalı oluşturmuştur.

Rousseau'nun dile getirdiği siyaset anlayışı, birçok farklı yorumun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. O'nun özellikle genel irade düşüncesine dayanılarak, öncelik olarak devletçi ve otoriter bir yapıyı desteklediği, tek tip devlet modeli benimsediğiya da tam tersi olarakRousseau'nun sisteminin demokrasiye uygun olduğu veözgürlükçü olduğuyorumları yapılmıştır. Rousseau'nun Fransız devrimine esin kaynağı oluşu ve fikirbabalığı yapmış olması, onun demokrasiyi üstün tuttuğu görüşünü desteklemektedir. Siyasi bakımdan demokrasi terimini de özgün bir biçimde işlemiştir. Rousseau'nun siyasi düşüncesi üzerine yapılan münakaşalar, kendisinin demokrasi taraftarı olduğu yönündedir.(Ağır, 2017; 18).

Bireylerin toplumsal hayatın şekillenmeye sürekli ve doğrudan katılmasıyla vatandaşların özgür olabileceklerini savunan gelişmeci demokrasinin en radikal olanını Rousseau geliştirmiştir (Eriş ve Akıncı, 2019: 39).

Jean-Jacques Rousseau, bir kitabında kanun koyucudan bahseder ve kanun koyucuyu “halkı idare etme çabasında bulunan kimse “olarak tanımlar. Bir toplumu düzene sokmanın manası, ona sadece kanunlar değil, aynı zamanda kurumlarda vermektir ve hatta belki de halkı eğitmektir de denebilir. Kanun koyan kişiinsan tabiatını ve bireyi değiştirecek, o bireyi büyük bir bütün haline getirecek, onu bütünün bir parçası yapacak güçte hissetmelidir.

Rousseau'ya göre kanun koyucunun kişiliği diğer insanlardan değişiktir.Kanun koyucu insanlara ait olan bütün tutkuları ve istekleri bilen fakat saklı tutan bir kişi olmalıdır. Rousseau'nun tarif ettiği bu kanun koyan kişi efsaneden çıkmış biri gibidir. Kanun koyucu bir makineyi yaratan teknisyendir demiştir. Jean-JacquesRousseaugerçek anlamda modernleşen ve özgürlükçü demokrasinin tüm anakurallarını keşfetmiştir. (Ayiter, t.y; 512-513-514).

3.1. Doğa Durumu, İnsan ve Özgürlük

Rousseau, doğa durumunda insanların gerçek anlamda özgür olduklarını, bireylerikısıtlayacak herhangi bir yaptırımın bulunmadığını ve asıl olan gerçekliğin doğa durumundayken oluşup, yaşandığını söylemektedir. Doğa durumunda, doğa tanrının elinden çıkan her şey gibi mükemmeldir, fakat insanların eline geçince mükemmelliği kaybolup bozulmaktadır demiştir. Ona göre, doğa durumu döneminde insanlar özgürlük, eşitlik ve mutluluk içinde yaşamaktadır. Fakat özel mülkiyet ortaya çıkıp doğa durumundaki bütün sistemi bozunca, insanları birbirine bağımlı yapıp bir bakıma köleliği oluşturmuştur.

Jean-Jacques Rousseau'ya göre, doğa durumunda yaşayan ilkel ve vahşi insanın tek başına yaşadığı yaşamı, uygarlık geldikten sonra oluşan konforlu ve modern yaşamdan çok daha iyidir demiştir. (Demir, 2012; 2-3).

Rousseau, “insanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı” eserinde insanlar arasında iki tür eşitsizlikten bahseder. Birincisi doğa tarafından getirilen yaş, beden, zeka, sağlık gibi fiziki eşitsizlik, ikincisi ise manevi yada siyasi eşitsizlik olarak söylemiştir. Doğal durumdaki eşitsizlik sorgulanamaz demiştir. (Rousseau, 2001; 83).

Rousseau'ya göre, doğal durumda insan ihtiyaçları sadece fiziki ihtiyaçlar olarak sınırlandırılmıştır. Doğal durumda özel mülkiyet olmadığı için insanlar arasında ilişki olmayacak ve kavga, üstünlük, küçümseme veya aşağılama gibi onur kırıcı hareketlerde de bulunulmayacaktır. Rousseau, uygarlıkla beraber meydana gelen bilimsel ve sanatsal ilerlemeler insanlık için zarar doğuracak ve beraberinde kentleri, sanayileşmeyi getirip doğa durumundaki özgürlüğü bozacaktır demiştir.

Rousseau, insanı tasvir ederken insanın özü ve değişimi ile ilgili sorunları tartışmaz. O insanı doğal yaşam diye tasvir ettiği dönemden başlatarak ideal inanç kavramına ulaşmaya çalışır. Rousseau, insanları diğer canlılardan, hayvanlardan ayıran özelliği özgür iradesi ve yetkin olabilme durumuyla açıklar. Ona göre hayvanlar makinedir, kendilerini koruyabilme ve ihtiyacı olan şeyleri elde etmeye çalışan birer makine olarak anlatmıştır. İnsanlarda aynı duygularla hareket eder ancak bunun içinde birde hareketlerine özgürlüklerini de katarak yön verirler. Hayvanlar hisleriyle insanlar ise özgür iradeleriyle hareket ederler. (Kolay, 2015; 25-26-27).

Rousseau, Toplum Sözleşmesi eserinde insanın özgür doğduğunu fakat sonradan kısıtlandığını söylemiştir. Ona göre doğa durumunda zorunlu olan hak özgürlüktür. Doğa durumundayken insan özgürlüğünün bilincinde değildir. Diğer bir söylemle, insan doğa durumunda özgürlüğünü bir zorunluluk olarak yaşamaktadır.

Doğa durumunda insan yalnızca nesnelere tabidir. İnsanın yalnızca nesnelere bağlı olması gerçek manada özgürlüktür. Rousseau'ya göre doğa durumunda insan kendi kendine yetebilmektedir. Dolayısıyla doğa durumunda insan, diğer insanlara bağımlı değildir. Rousseau doğal insanın özgürlüğünü, yalnızca yapabileceği şeyleri talep etmesine bağlamaktadır. Rousseau'ya göre özgür insan kendi hazlarını tatmin edenini yapar. (Kayık, 2016; 69-70).

3.2. Mülkiyet Kavramı

Rousseau Emile kitabında çocukların mülkiyet kavramını kazanmasını şu şekilde anlatır: çiçeklerin her zaman sulanıp büyümeleri mutlulukla izleniyor. Bu sevgiyi, burası senindir diyerek arttırıyorum. Sahiplik duygusu bu şekilde çocuğa açıklanıyor. Ona bunun için vakit harcadığını, çalışıp uğraştığını anlatıyorum. Bu toprak parçasında kendisinin de bir şeyleri olduğunu ve biri zorla almaya kalkarsa hak talep etmesinde haklı olduğunu söylüyorum. Nitekim Rousseau yeryüzünün bir grup insan tarafından diğer insanların yararına dokunacak şekilde paylaşılmasına izin verilmesinin, eşitsizlik ve hile ile beraber bir uygar toplumun oluşmasına yol açacağını iddaa eder.

Ona göre özel mülkiyeti ortaya çıkaran temel iki neden vardır. Bunlar tarımın gelişmesi ve madenciliğin ortaya çıkmasıdır. Madencilikle üretimi kolaylaştıran aletler gelişti ve bu durum

insanların işini kolaylaştırmak yerine aksine daha da zorlaştırmıştır, çünkü ürünlerin çeşitliliği artmış ve insanların ihtiyaçları çeşitlenerek ailelerin kendilerine yeterlilik seviyelerinin azalmasına neden olmuştur. Bununla beraber topraklar bölüşülmüş ve insanların mülkiyeti haline gelmiştir. Mülkiyet kavramı bir nevi adaletin de ilk kavramlarını ortaya çıkarmıştır. İnsanlar geleceği düşündükleri zaman başkalarına zarar verirlerse bunun onlara ödetileceğini düşünmek zorunda kalmışlardır. (Yıldız Konak, 2015; 113).

Jean-Jacques Rousseau'nun büyük devrim adıyla nitelendirdiği tarım ve madencilik gelişmelerinin akabinde, toplum içinde iş bölümleri ve gelir dağılımı açısından oluşan eşitsizlik büyük boyutlara ulaşmıştır. Rousseau uygar toplumun başlangıcını mülkiyet kavramının ortaya çıkmasına bağlamıştır.

Rousseau'ya göre Mülkiyet ortaya çıktıktan sonra yaşam tarzları tamamen değişmiştir. Kabiliyetleri sonucunda zenginleşen ve aynı şekilde yetenekleri zenginleşmeye yetmeyecek derecede olan insanlar arasında savaş başlamıştır.

Rousseau'ya göre, mülkiyetin oluşmasının doğurduğu sonuçlar şu şekilde sıralanmaktadır. Zenginler kendi kısımlarına hükmettikten sonra diğeri bütün zevkleri aşağılamaya başlamıştır, yeni kölelere boyun eğdirmeye başlamışlardır ve aynı zamanda çevresinde olan komşularını da kendi kulları olarak görmüşlerdir. Sadece insan eti isteyen aç kurtlar gibidirler demiştir.

Mülkiyet ile beraber ortaya çıkan köleleştirme ve hüküm sürme isteği, çatışmalar dizisinin oluşmasına neden olmuştur. Nitekim zenginlerin, fakirlerin haklarını gasp etmesi ve fakirlerin haydutlukları insanları cimri, kötü ve özentili dolı birer canavar haline getirmiştir. En güçlüler ile hakkı yenenler arasında kavgalar sürekli devam etmiştir. Bu savaşa son verecek tek yol uygar bir toplumun kurulmasıdır. Tehlikenin her iki taraf içinde var olması, bir anlaşma yapmayı gerekli kılmıştır. Zayıf olan insanları güven içinde tutacak ve gaspçıları durduracak herkes için eşit ve herkesin uyması zorunlu olan, hiç kimsenin dışarda kalmadığı bir sözleşme yapılmalıdır. Bu sözleşmede zengin ve fakire de karşılıklı sorumluluklar vererek bir barış kuralları kurulmalıdır demiştir. (Aslan, 2015; 73-74).

3.3. Toplum Sözleşmesi ve Özgürlük

Liberal düşüncesinin etkisiyle birlikte, yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanan özgürlük düşüncesi, Aydınlanma sürecinin de temel karakteristik özelliklerinden birisi olmuştur. Özgürlük, bir kimsenin diğeri insanların müdahalesi olmadan kendi hareket biçimini seçebilme imkânına sahip olması şeklinde ifade edilmektedir. Burada bireye yapılan vurgu dikkat çekmektedir (Çelik ve Usta, 2011: 90). Özgürlük liberalizm içerisinde, Locke başta olmak üzere, günümüze kadar uzanan silsilede önemli bir tartışma konusu olarak ele alınmıştır. Toplum Sözleşmesi teorisyenlerinden birisi olan Locke'a göre insanlar ancak hayatlarını, özgürlüklerini ve mallarını "karşılıklı" olarak korumak için doğa durumundan uygar topluma geçerler. Locke'un söyleminde hareketle "bireyin özgürlüğünü yaşayacağı alan, toplumsal alan ve kendisine hükmettiğine inanılan otoritelerin belirlediği çerçevede gelişecek veya daralacaktır"(Çelik ve Usta, 2010: 121-124).

Toplum Sözleşmesi teorisyenlerinden bir diğeri olan Rousseau'da da özgürlük söylemini görmemiz mümkündür. Rousseau'ya göre doğal hukukun en belirgin özelliği özgürlüktür. Ona göre birey ancak toplum içinde özgür olabilir. Özgür olan insan itaat edecek fakat köle olmayacaktır. Yöneten bir şef vardır ama köle gibi kullanacak bir efendi yoktur. Bu şef sadece yasalara uyar ve bu uyduğu yasalar sayesinde kimsenin gölgesi altına girmez. Rousseau'ya göre özgürlükten asla vazgeçilemez, bir insan özgürlüğünden vazgeçerse kendini insan yapan her şeyden vazgeçmiş demektir. Bireyden özgürlüğünü almak, ondan ahlaki duygularını kaldırmak demektir. Rousseau bu kadar önem verdiği özgürlük kavramını kendi yaşantısında da çok önemli bir noktaya koymuştur. Nitekim özgürlüğünden taviz vermediği için çok dramatik ve bir o kadar da meşakkatli bir hayat sürmüştür. Ona göre özgürlük, insanın kendini tanımasıyla başlamaktadır. Rousseau, insanlar arasındaki en önemli ve aynı zamanda önemli olmasına karşın pek bir ilerleme kaydedilemeyen bilgi, insanın kendi hakkındaki bilgidir. Rousseau'ya göre, özgürlük kadar eşitlik de çok önemlidir ve bireylere

bu eşitliği verende doğadır. Doğa durumunda, doğanın sunduğu nimetler bütün insanlara yetiyordu, insan kendi kendine yetebiliyordu ve insanlar arasında bir çatışmada yoktu. Fakat bu durum her zaman böyle gitmedi ve uygar toplum kuruldu ve insanlar arasında eşitsizlik başlamış oldu. Rousseau'ya göre eşitlik ve özgürlük birbirinden ayrılmaz bir bütündür. (Gürbüz, 2014)

Rousseau'ya göre doğru bir siyasal toplum oluşturmak için, adalet ile çıkarın uyum içinde olması gerekmektedir. Bunun içinde bir sözleşme kurgulanmalı demıştır, nitekim kurgulamıştır. Rousseau siyasal toplumun köklerini açıklar ve burada güçlünün hakkı durumunu silip atar. Daha sonra kendi toplum sözleşmesini ortaya koyar. Bunu yapmak için doğa durumunun son evresini tanımlar, savaş içinde olan ve türünün yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan insan için bir birlikteliğin içine girmek kaçınılmaz olacaktır. Bu birlikteliği, insan gücünü ve aynı zamanda özgürlüğünü toplumda bulunan diğer bireylerinkine bağlamak durumunda fakat bunu yaparken kendisinin de zararlı çıkmaması gerektiğini vurgulamıştır. Toplum sözleşmesine göre birey, bütün haklarını yani kendini toplumun bütününe bağlamaktadır. Bu durumda her birey başkasına tanıdığı hakları ve özgürlüğü kendi üzerinde de görür. Böylece herkes elindekinin tam karşılığını alır. Sözleşme böyle yapılmca insanları birlik içinde tutan bir kurumsal yapı ortaya çıkar. (Ağaoğulları, 2013; 581)

Toplum sözleşmesinde iktidarın kaynağı tanrı değil onu yapan bireylerdir. Sözleşmede bireylerin rızasının olması, sözleşmenin ve iktidarın meşruluğu için gereklidir. Böylece bireyler ve onların oluşturdu devlet arasında dengeleyici, emretme ve emre uyma ilişkisine dayalı bir sistem olacaktır. Toplum sözleşmesinde en temel kural iktidarı oluşturmak değil, bireylerin çıkarlarını koruma ve güven içinde tutmaktır. Toplum sözleşmesinde insanlar haklarını üstün bir güce, yani kendi oluşturdukları devlete devretmektedirler. Dolayısıyla sözleşmeyle oluşturulan devletin, bireylere emretme hakkı ve bireylerin bu emir ve kurallara uyma zorunluluğu vardır. Aksi durumunda toplum sözleşmesi hedefine ulaşmamış olur. (Hakyemez, 2000; 193-194)

Devleti birey oluşturmuş olsada, devlet oluştuktan sonra koyduğu hukuk için emirlerine uymak zorundadırlar. Rousseau toplum sözleşmesinde ağırlıklı olarak genel iradeye vurgu yapar. Rousseau'ya göre birey bütün haklarını sözleşme ile topluma, yani toplumun oluşturduğu devlete devreder, sonuç olarak birey kendi kendini yönetmiş olur. Rousseau'nun toplum sözleşmesinde bireyler artık kendi belirledikleri kurallara uyarlar ve bu Rousseau'ya göre özgürlüktür. Bu sözleşmeyle beraber bireyler eşit olurlar demıştır. (Hakyemez, 2000; 201-205-206).

Rousseau'ya göre, doğal yaşam evresinden toplum yaşamına geçen insan, çok önemli değişikliklere uğramıştır. Doğa durumunda insan içgüdüleriyle hareket eder, fakat toplum durumuna geçince içgüdü yerini adalete bırakır. Doğa durumunda sadece kendini düşünen insan toplum durumuna geçince aklına göre davranmaya başlar. Dolayısıyla doğa durumundan çıkıp toplum olmaya yönelen insan ahlaki davranmaya başlamıştır. İştahının ve hazlarının vermiş olduğu etki ile sadece kendini düşünen insan daha sonra farklı kanunlara göre hareket eder ve aklını kullanmaya başlar. Doğa durumundan toplum durumuna geçiş her ne kadar insanın doğadan kazanmış olduğu bazı avantajları kaybetmesine neden olsada, duygularının manevi yükselişi ve toplumsal hareketle telafi edilir. İnsan artık hazlarıyla, içgüdüleriyle hareket etmek yerine daha sorumlu ve akılla hareket eden insan haline gelir. Bireyi özgür yapan şey ahlaki özgürlüğüdür. Birey Kendisi için koyduğu bir yasaya itaat ederse bu asıl özgürlüktür, fakat başkalarının hazlarına göre hareket ederse köleleşecektir. (Yıldız Konak, 2015; 120).

Toplumsal sözleşmeyle birlikte her birey kendini ve gücünü genel iradenin yönetimine bırakmaktadır ve her birey toplumun vazgeçilmez birer parçasıdır. Toplumsal anlaşma, kişilerin oluşturduğu kamu ve kişiler arasında eşit sorumluluklar içermektedir. Bireyler, kendi kendileriyle uzlaşmış gibi önce üyesi olduğu toplum diğer üyelerine karşı daha sonra egemen varlığa karşı sorumludur. Bireyin kendine karşı olan sorumluluğu başka, topluma karşı olduğu sorumluluğu başkadır. (Rousseau, 2015; 18-19-20).

3.4. Genel İrade

Genel irade kavramı, toplumdaki bireylerin iradeleri ile birlikte, ondan ayrılan daha üst bir anlama gelmektedir. Genel irade birey ile egemen varlık arasındaki ilişkiyi açıklar. Rousseau devletin egemenliğini bireylerden türetir. Yönetim hangi şekilde kurulursa kurulsun, halkın genel iradeye göre davranmasını istemektedir. Rousseau'ya göre genel irade özel iradelerin toplamına eşdeğer değil, genelin çıkarını içermelidir. Rousseau için bütün bireylerin haklarını tek tek devretmesiyle meydana gelen ve topluma yol gösteren genel irade her zaman doğrudur ve kamu yararı için hareket eder. Rousseau'da istenci genel yapan şey oyların çokluğu değil, onları birleştiren ortak çıkardır. (Ağır, 2017; 38). Rousseau her ne kadar bireyci gibi görünse de toplumu öncelemektedir. O, genel iradenin yanılmazlığından ve azınlıkların dahi iradesi olduğundan bahsetmektedir (Akıncı, 2011: 12).

Dolayısıyla genel istenç devletin iradesidir ve her zaman ortak iyiliği vurgular. Rousseau'ya göre nasıl ki toplum sözleşmesi yapılırken sözleşmeyi yapanların kişisel varoluşları yerine tüzel bir bütün halinde ortaya çıkıyorsa genel istençte aynı şekilde tek tek bireylerin istekleriyle oluşur fakat bu istençlerin daha üstünde bir irade olarak belirlenir. Rousseau'ya göre genel istenç hiçbir zaman değişmez ve bozulmaz bir iradedir. Her zaman doğru olmakla beraber kamu yararına yöneliktir. Genel irade ahlaki özelliklere sahiptir. Sayılan bu özellikler bütün siyasi toplumlar için aynı olmamakla beraber birbirinden farklı halklar olduğu için tek tip bir genel irade değil, farklı iradelerin de olduğu söylenmektedir.

Genel iradenin adından da anlaşılacağı gibi genel olması gerekmektedir. İstencin genel olabilmesi için, konusunun da genel olması gerekmektedir. Herkese uygulanmalı ve bütün halktan kaynaklanmalıdır. Bu genel istenç kişiye özel olmaya yönelirse doğruluğunu kaybeder denmektedir. Bunun sebebi ise bize yabancı olan yani başka bir kişinin şahsi çıkarı olan bir konuda fikir yürüttüğümüz zaman bize yol gösterecek veya hak gösterecek bir adalet kanunu olmaz. Yani genel iradenin kaynağı bütün yurttaşlar olduğu için ilgi alanındaki konularda belli bir zümreyi veya kişiyi değil de bütün bireyleri kapsamalıdır. (Kayık, 2016; 44-45).

Rousseau'da egemenliğin devri temsil yoluyla gerçekleşmektedir. Temsil kurumunun ortaya konmuş olması önemlidir. Daha sonraki dönemlerde temsil kurumu modern devletlerin ilkelerinden birisi haline geliyor (Akıncı, 2012: 64). Rousseau egemen gücün yaratıldığı zamana ve bu zamanın amacına genel irade demektedir. Genel istenç yasaların, kuralların ve kararların, bununla birlikte toplum için yapılan iktidar faaliyetlerinin tek yasal dayanağıdır. Genel irade, özgür olan insan doğasını her zaman özgür tutmaktır. Genel istenç adaleti ve toplum için ortak iyiyi açıklayıp tanımlayan bir yol göstericidir.

Genel irade insanlara bireysel olarak istediklerini desteklemekten çok, herkesi mutlu yapmak için yapılması gerekenleri söyler. Genel irade daima haklıdır ve o, toplumun en üst aklısıdır. Genel iradenin üç işlevi vardır, bunlar; sözleşmeyi oluşturmak, oluşturulan sözleşmeye sahip çıkmak ve yasaları belirlemektir. (Doğan, 2008; 74-75).

4. SONUÇ

Sonuç olarak Jean-Jacques Rousseau, Fransız devriminin öncülerinden olarak kabul görmüştür. Ortaya attığı fikirler uygulamaya konulmuştur. Devlet olgusu insanlık tarihinin en eski sorunu ve tartışılan olgusudur. İnsan doğası gereği toplum olmaya yatkındır diyen görüşlerden, insan toplum olmadan önce daha eşit ve özgürdür fikrine...

Rousseau'nun fikirleri uyarlanıp günümüze gelmiştir. Ona göre ahlak toplum için olmazsa olmazdır. Rousseau toplum sözleşmesiyle egemen varlığı ortaya atmış, egemen güç yine halkın seçtiği güçtür. Fransız aydınlanmasından önceki katı diktatör dönemlerinde bu fikirlerin ne kadar zorlukla kullanıldığını, onun çektiği sıkıntılı hayatından da anlamak mümkündür. Doğa durumundaki insanı savunduktan sonra, toplum hayatına geçişte Rousseau'nun sunduğu öneriler onu ne kadar özgürlükçü ve eşitlikçi olduğunun göstergesidir. Ona göre devlet, sözleşmeyle

oluşturulmalıdır. Bütün bireyler toplumun bir parçası olmalı ve toplum çıkarı için hareket etmelidir. Toplumun oluşturduğu devlet ise toplumun ona verdiği gücü eşitlik ve hukuk içerisinde kullanmalıdır. Rousseau eğitim anlayışında ise çocuğun ilk başlarda eğitimden uzak bir şekilde oyun oynayarak, daha sonra ise kendi tecrübeleriyle dinden uzak bir şekilde büyütülmelidir. Rousseau'nun eğitim anlayışında, insanın doğa durumundaki özgürlüğü ve eşitliği vurgulanmıştır. Çocuk ilkel ve doğal bir şekilde büyüyüp, dini baskıdan uzak olmalıdır. Doğada eşitsizliğin olduğundan da söz etmiştir fakat bu eşitsizlik doğal eşitsizliktir (sağlık, engel, beden vs.). Bu eşitsizlik sorgulanamazdır. İnsanlar toplum oluşturduktan sonra eşitsizliği gidermek için sözleşme imzalamak ve bu sözleşmenin kurallarına uymak zorundadır.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali (2013), *Sokrates'ten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ağır, Rahime (2017), *Jean-Jacques Rousseau'nun Toplum Ve Devlet Anlayışının Türk Düşüncesine Tesiri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Akıncı, Abdulvahap (2011), Demokrasi ve Liberalizmin Zorunlu Birlikteliği, *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 7 (1), 7-28.

Akıncı, Abdulvahap (2012), Modern Ulus Devletlerin Doğuşu, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 34, 61-70.

Aslan, Ertan (2015), *Thomas Hobbes, John Locke Ve Jean-Jacques Rousseau'da Din-İktidar İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Ayiter, Nuşin, *Rousseau'nun Devlet Öğretisinin Tarihselliği Ve Güncelliği*, Ankara.

Burkaz, Vildan (2014). *Platon Ve Rousseau'da İnsan Doğası Bağlamında Eğitim*, Muş Alpaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2.

Çavuşoğlu, Halis (2013). *Jean-Jacques Rousseau'da Tanrı Anlayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Çelik, Fikret ve Usta Sefa (2010), Klasik Liberalizmde "Özgürlük" ve Liberalizmin Yerel Yönetimlere Bakışı, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 121-135.

Çelik, Fikret ve Usta Sefa (2011), Liberal Düşünür Hayek'in Özgürlük Düşüncesi Ve Bu Perspektiften Yerel Yönetimlere Bakışı, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(14), 89-104.

Demir, Aysel (2012). *Hak, Adalet Ve Özgürlük Bağlamında Rousseau*, Uluslararası hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 33.

Doğan, Nursel (2008), *Jean-Jacques Rousseau'da Genel İrade Kavramı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Eriş, Vedat ve Abdulvahap Akıncı (2019), 21. Yüzyıl Demokrasilerinde Siyasal Katılım: Türkiye Örneği, *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 35-55.

Gürbüz, Ahmet (2014), *Jean-Jacques Rousseau Ve Toplum Sözleşmesi Kuramının Değeri*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 2, <http://dergipark.gov.tr/esosder/issue/6118/82090>.

Hakyemez, Yusuf Şevki (2000), *Toplum Sözleşmesi Kavramı Ve Günümüz İnsan Hakları Kuramına Etkisi*, İdare Hukuku Ve İlimler Dergisi.

Işık, Cem (2013), *Aydınlanma Düşüncesi Çerçevesinde Jean-Jacques Rousseau'nun Aydınlanma Ve Eğitim İle İlgili Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yedi Tepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kayık, Diyarı (2016). *Jean-Jacques Rousseau'nun Siyaset Felsefesinde Birey Ve Devlet*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Kolay, Mehmet (2015) *Kant Ve Rousseau'nun İnsan Doğası Ve Eğitim Anlayışları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

Maboçoğlu, Mehmet (1990), *Jean-Jacques Rousseau'nun Eğitim Felsefesi (Emile'nin Bir Analizi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Öktem, Gönül (2014), *Rousseau'nun Eğitim Anlayışı Ve Günümüze Yansımaları*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Rousseau, Jean-Jacques (2001), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çev: R. Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul.

Rousseau, Jean-Jacques (2002), *Yalnız Gezenin Düşleri*, Çev: Hasan Fehmi Nemli, Ayraç Yayınevi, Ankara.

Rousseau, Jean-Jacques (2015), *Toplum Sözleşmesi*, Roman Oda Yayınları, İstanbul.

Selver, Yıldız Konak (2015), *John Locke Ve Jean-Jacques Rousseau'da Politik Etik Ve Etik Bir Kavram Olarak Adalet*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.